

Я.В. Лебедева,
аспірант кафедри права та європейської
інтеграції ДРІДУ НАДУ

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Розглянуто проблеми розвитку міжкультурних повноважень та забезпечення міжкультурного діалогу як фундаменту зростаючого культурного різноманіття Європейського Союзу. Визначено місце і роль України в міжкультурному співробітництві. Проаналізовано політику мультикультуралізму як політичної ідеології та соціальної практики, яка організовує і підтримує загальний для держави простір політичних і соціальних комунікацій.

Ключові слова: інтеграція, міжкультурний діалог, політика мультикультуралізму, Європейський Союз.

Реальні зміни в європейській політиці виявилися істотно радикальними для дослідників міжнародних відносин: трансформації потребують теоретичного обґрунтування процесів глобального розвитку та впливу інтеграційних процесів на міжнародну взаємодію.

Чинники включення України в процеси європейської інтеграції впливають на зовнішньополітичну доктрину держави, визначають пріоритети і сутність цієї політики, яка вбачається у використанні досвіду розвинутих країн та реалізації позитивних тенденцій національного розвитку. Європейська інтеграція як вектор зовнішньої політики України, співробітництво з міжнародними організаціями мають сприяти розробці ефективних національних стратегій і програм міжкультурного діалогу, демократизації політичних інститутів і трансформації політичної культури, плюралізму вираження поглядів і активній участі українського суспільства в політичних процесах ХХІ ст.

Мета даної роботи – визначити місце і роль України в європейському культурному просторі, розглянути політику мультикультуралізму як політичної ідеології та соціальної практики, яка організовує і підтримує загальний для держави простір політичних і соціальних комунікацій.

Трансформація світової політики, зумовлена феноменом глобалізації, у XXI ст. стає пріоритетом зовнішньополітичних доктрин держав, національних і міжнародних інститутів, процесів прийняття рішень. Це доведено в наукових працях зарубіжних дослідників – І. Валлерстайна, С. Хантінгтона, З. Бжезинського, А. Тойнбі, Ф. Фукуяма, А. Тоффлера, Г. Ласвела, Р. Коена, М. Кастельса, Б. Барбера, Е. Гідденса, А. Аппадурі, С. Капіці, О. Панаріна та ін. Тенденції подальшої міжнародної інтеграції, стратегія формування нового світового порядку і проблема збереження культурної самобутності та ідентичності, міжкультурного діалогу цивілізацій залишаються провідними для прогресивного міжнародного розвитку.

Вітчизняна наукова думка розглядає різні виміри міжкультурного співробітництва – від міжнародної взаємодії та взаємовпливів до історичних, етнополітичних, правових, соціальних, культурологічних і лінгвістичних, які формують модель постіндустріального розвитку для нових незалежних країн, в тому числі і України. Результати досліджень викладено у різнопланових теоретичних і прикладних наукових працях вітчизняних фахівців: Ю. Пахомова, С. Кримського, Ю. Павленка, В. Кременя, В. Ткаченка, Б. Гуменюка, Є. Камінського, А. Дашкевича, В. Трощинського, О. Білоруса, Ю. Мацейка, А. Гончаренка, О. Зернецької, І. Онищенко, Л. Губерського, В. Андрущенко, М. Михальченка, Г. Почепцова, О. Коппель, В. Бурдяк, М. Ожевана, Б. Канцелярука, Є. Макаренко, Н. Сербіної, О. Лановенка та ін., які досліджують проблеми нової геополітики, міжцивілізаційного і культурного діалогу, процеси європейської інтеграції та збереження європейського культурного різноманіття, концептуальні засади зовнішньої і внутрішньої політики, міжкультурного співробітництва, культурної експансії, політичної культури країн Європи, проблеми інтеграції України у світовий культурний простір [2].

Інтеграційні тенденції у сфері політичного та економічного життя позначаються на соціокультурному розвитку окремих націй і спільнот. З'ясування механізмів цього впливу сприятиме розумінню перспектив

розвитку цих спільнот, попередженню конфліктів у міжкультурних стосунках. Особливо важливою ця проблематика постає для українського суспільства сьогодні, коли ці стосунки ще формуються. Адже цей процес може набувати суперечливих рис. Культура нації, звільнена від метропольної залежності, ризикує перебрати на себе домінуючі функції імперської культури.

У сучасній полікультурній Україні склалася унікальна ситуація розмаїття в усіх його різновидах: етнічного, расового, соціально-економічного, політичного, мовного, релігійного. Тому обов'язок демократичної держави – в наданні рівноправного визнання культурам усіх її громадян, можливості формування і визначення кожним власної ідентичності. Культурне розмаїття держави залежить від умов формування етнокультурного ландшафту кожного конкретного суспільства. Нерозуміння особливостей взаємовідносин між культурами може спричинити духовний і культурний занепад тієї чи іншої соціокультурної одиниці.

Мультикультуралізм відкриває можливість попередження й усунення подібних наслідків.

Євроінтеграційні прагнення України потребують державної підтримки на рівні політичних рішень, ефективного міжкультурного діалогу, законодавчого забезпечення і спрямованого впливу владних структур на усвідомлення суспільством нових можливостей життєдіяльності.

Розширення Європейського Союзу (ЄС), пов'язане зі зростанням спільного ринку, з новою й старою течією міграції, новими торговельними зв'язками, освітою, глобалізацією, збільшує контакти між культурами, релігіями, етнічними групами та мовами.

У контексті зростаючого культурного різноманіття ЄС, розвиток міжкультурних повноважень та забезпечення міжкультурного діалогу є фундаментальним. Міжкультурний діалог сприяє кількості таких стратегічних пріоритетів ЄС, як повага і забезпечення культурного різноманіття. Він став важливим елементом у діяльності Співтовариства. Зокрема, ЄС протягом багатьох років підтримує цей діалог як у межах, так і поза межами ЄС через

різні програми та ініціативи. Тим паче, що це сьогодні відповідає потребі в більш глибокому та більш структурному діалозі між культурами, який би охоплював не тільки державну владу, а й громадянське суспільство в цілому. Ось чому міжкультурний діалог повинен стати наявним та незмінним пріоритетом для ЄС.

Для того щоб реалізувати цю мету й посилити заходи Співтовариства, по-перше, необхідно розпізнати, поширити цей процес, по-друге – обмінятися досвідом та найкращими практиками, що проілюструють спроможність, цінність та ефективність міжкультурного діалогу. Європейська Комісія виступає ініціатором цього процесу через проекти та програми, підтримані Співтовариством.

У багатьох документах ЄС і Ради Європи щодо розвитку культурної політики на європейському континенті зазначається, що багатство європейської культури походить від розмаїття та життєздатності національних, регіональних та місцевих культур та з їхньої здатності до сприйняття духовних, інтелектуальних і творчих спрямувань в інших частинах світу; європейська культура відзначається низкою етичних, релігійних, політичних, правових, творчих та наукових ідеалів і цінностей, які своїм корінням заглиблюються в європейську історію та є суттєвою частиною людської спадщини; основні свободи та права людини, які пройшли процес становлення впродовж історії Європи і часом потребували болючих зусиль, є невід'ємною спадщиною нашої цивілізації, її фундаментом та рушійною силою [6].

Вищезгадані ідеали та цінності виражаються у визнанні громадянських та політичних прав, що гарантує всім і кожному можливість виявити свою відмінність не лише в духовних, релігійних, політичних або філософських поглядах, але також у способах життя та самовираження. Такі особисті свободи здійснюються шляхом, який відповідає суспільству, що базується на повазі до особи, терпимості та солідарності.

Народи Європи зобов'язані зберігати та сприяти тому, що відрізняє їх

один від одного, з огляду на багатство, представлене плюралізмом культурного вираження, і в той самий час вони мають бути обізнані з концепцією європейської культури, яка виходить зі спадщини і з майбутнього, що є незамінною цінністю для виживання Європи та її майбутнього розвитку. Збереження та сприяння цим місцевим, регіональним, національним та європейським спільним рисам не можна уявити в атмосфері вилучення та ізоляції, а діалог між культурами є життєвим елементом для продовження існування цих ідей у світі, відкритому для нових та різноманітних впливів та для міграції осіб, які приносять із собою власну культурну спадщину. Ця нова ситуація представляє європейські суспільства з проблемами та можливостями – проблемами, які потребують єднання, можливостями для здійснення ідеалів [7].

Маючи таку перспективу, європейці мають бути обізнані та почувати причетність до власних культур і при цьому мати відкритий доступ до інших культур та бути задіяними в позитивному діалозі й плідному обміні ідеями, що надасть користь усім. Таке плідне мультикультурне суспільство потребує певних зусиль, які, в свою чергу, приводять до зобов'язань в освітній та культурній структурах.

Доктрина мультикультуралізму виникла як відповідь на необхідність регулювання конфліктів у державах, до складу яких входять декілька етнонаціональних співтовариств. У загальному плані мультикультуралізм можна розглядати як політичну ідеологію і як соціальну практику, яка організовує і підтримує загальний для держави простір політичної та соціальної комунікації. Така культура, що включає в себе різноманіття культур, може виникати тільки в результаті їхньої взаємодії і повинна підтримувати культурні особливості. Для тих, хто звик розглядати культуру як більш-менш однорідне ціле, ідея культури, до складу якої входить велика кількість культур, може уявлятися непослідовною, дивною. Але в дійсності така культура і характерна для суспільства, де існує культурне різноманіття [3, с. 59].

За С. Драгоєвичем, концепція мультикультуралізму означає, що «державні освітні й культурні органи мають визначати політику, конкретні заходи та ініціативи, які б надавали можливість різним культурам розвиватися поруч у межах однієї країни». Вона стала однією з перших (і поки що найвпливовішою в інтелектуальних колах) концепцією «управління культурною різноманітністю». Цей термін, зазвичай, пов'язується з рівними можливостями, які мають бути гарантовані для всіх культур, що складають культурну мозаїку окремо взятої країни» [1].

Ключова ідея цієї концепції – у створенні державою рівних (хоча б потенційно) можливостей розвитку для меншин, у подоланні ієрархії культур – від домінуючої до «непрестижних» та зовсім «неперспективних».

У британському термінологічному довіднику з культурних досліджень мультикультуралізм / мультикультурність – це визначення (вивчення) суспільства як такого, що вміщує численні відмінні, але взаємно пов'язані культурні традиції й практики, які часто асоціюються з різними етнічними компонентами цього суспільства. Із визнання суспільства мультикультурним випливають два основні наслідки:

– переосмислення уявлень про культурну єдність (цілісність) суспільства, що включає відмову від спроб «інтегрувати» різні етнічні групи, оскільки інтегрування передбачає перетворення на «невід'ємну» частку домінуючої культури;

– переосмислення поняття культурного різноманіття: слід враховувати владні відносини, відносини домінування (power relations) між різними культурними (етнічними, соціальними) групами, аналізувати міжкультурні взаємини як такі між сильними (домінуючими) та слабкими (пригнобленими) культурами, а не просто стимулювати «інтерес до екзотичного» [5].

Тут, як бачимо, наголос зроблено на наукових, дослідницьких аспектах мультикультурного підходу. Натомість у поточному вживанні термін мульти- або ж полікультурність часто використовується на означення багатокультурності або ж просто – багатоетнічності певного суспільства,

самого факту культурного різноманіття, а не особливого аналітичного чи політичного підходу до нього.

Своє тлумачення мультикультуралізму (полікультурності) як державної політики дають і західні законодавці. Серед піонерів у справі реального впровадження його засад у державне життя виявилася багатоетнічна Канада, де поруч з європейськими, африканськими, азіатськими іммігрантами (та їхніми нащадками) живуть численні корінні народи – індіани, ескімоси, алеути. 1988 р. канадським федеральним парламентом було прийнято «Закон про канадську багатокультурність» (The Canadian Multiculturalism Act), де завдання держави формулюється таким чином:

- визнати й поширювати розуміння, що багатокультурність відображає культурне й расове різноманіття канадського суспільства; визнати для всіх членів суспільства свободу зберігати, збагачувати та поділяти з іншими свою культурну спадщину;

- забезпечувати, аби суспільні, культурні, господарчі й політичні інституції Канади визнавали й враховували у своїй діяльності багатокультурний характер Канади;

- оберігати й підтримувати використання в суспільстві мов інших, ніж (офіційні) англійська та французька, водночас зміцнюючи статус та використання офіційних мов Канади;

- поширювати багатокультурність у Канаді, у злагоді з відданістю канадської нації своїм офіційним мовам...» [8].

Грунтовний огляд теоретичних та практичних підходів (у державній політиці, в законодавстві) до явища мультикультурності як на Заході, так і в посткомуністичних країнах (між іншим і в Росії) дає кримський науковець О. Смірнов у праці «Проблема образования в мультикультурных сообществах».

Підсумовуючи свій огляд, він вказує на три рівні функціонування поняття «мультикультуралізм»:

- мультикультуралізм як означення самого факту культурного

різноманіття, багатоетнічності певного суспільства;

- мультикультуралізм як ідеологія чи методика, що ставиться в основу соціальної (зокрема освітньої) політики;

- мультикультуралізм як державна політика» [4].

Мультикультурний світ включає три вимоги:

- по-перше, кращий доступ для всього населення до європейської культури, яка є їхньою спільною спадщиною та імпульсом до участі в її розвитку;

- по-друге, повна свобода для всіх особистостей, усіх суспільств стосовно способу життя, самовираження, що забезпечує свободу їхнім особистим рисам у контексті поваги до інших;

- по-третє, заохочення до дій, спрямованих на співробітництво та спільне збагачення культур.

Соціокультурна інтеграція орієнтує на індивідуальне залучення до системи соціальних відносин і до культурного поля приймаючого суспільства. Такий рівень інтеграції передбачає взаємодію з місцевим суспільством, а по суті, активну участь в його повсякденному житті. У результаті інтеграція передбачає рівноправну участь у всіх формах суспільного життя і не потребує відмови від власної культурної ідентичності.

Виходячи з цих основних положень, констатуємо, що на сучасному етапі державотворення України, з урахуванням усіх тенденцій розвитку суспільства (інтеграційні процеси, глобалізація), формування державної політики культурного різноманіття повинно базуватись на визначенні інтеграції до ЄС як основного пріоритету розвитку українського суспільства. Це надасть суттєву можливість у найближчому майбутньому подолати або суттєво зменшити демографічні, економічні, соціальні та політичні розбіжності.

Така культурна інтеграція забезпечить ефективну присутність України в європейських та світових культурних проектах і програмах, активізує культурно-інформаційний обмін з країнами Європи та світу. Вона покращить

виконання основних пріоритетів міжнародного культурного співробітництва, а саме:

1. Втілення програми створення позитивного іміджу України у світі та боротьби з негативними стереотипами у громадській свідомості:

- заснування культурно-інформаційних центрів України за кордоном; створення українського телевізійного каналу, орієнтованого на трансляцію в іноземному медіа-просторі;

- активізація культурних обмінів, зокрема проведення днів України тощо; запровадження нової міжвідомчої програми розвитку туризму в Україні з метою перетворення її на велику туристичну державу;

- розробка концепції та комплексної програми залучення до міжнародних туристичних маршрутів об'єктів культурної спадщини України.

2. Розвиток двостороннього та багатостороннього міждержавного співробітництва у галузі культури:

- активізація культурного співробітництва із державами-сусідами України, а також провідними країнами Європи та світу;

- розширення культурного співробітництва між Україною та Радою Європи, Європейською Комісією та іншими європейськими інституціями; приєднання до міжнародних конвенцій щодо захисту культурної спадщини, зокрема до Конвенції про захист архітектурної спадщини 1985 року (Гранадська конвенція Ради Європи);

- вступ до ICCROM - Міжнародного центру вивчення, збереження та відновлення культурної спадщини;

- розширення участі України в міжнародних організаціях у сфері фольклору та аматорського мистецтва;

- пошук можливостей для залучення іноземних держав, міжнародних урядових та неурядових організацій до фінансування проектів у галузі української культури та мистецтв;

- включення більшої кількості об'єктів культурної спадщини України до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

3. Активізація взаємодії з українськими громадами за кордоном:

- створення постійної міжвідомчої ради з питань взаємовідносин із закордонними українцями;
- створення ефективної системи взаємодії з осередками етнічних українців в іноземних державах; сприяння захисту прав української національної меншини в інших державах;
- створення умов для вивчення представниками української діаспори української мови, культури та історії;
- введення в дію програми пільгового навчання в Україні для етнічних українців та активізація програм навчального і наукового обміну.

4. Сприяння розвитку духовно-культурного життя національних меншин, що проживають на території України:

- налагодження конструктивного діалогу з культурно-інформаційними центрами іноземних держав та організаціями національних меншин на території України;
- створення умов для вивчення рідної мови, історії та культури представниками національних меншин;
- приведення у відповідність нормативних актів України з міжнародними двосторонніми договорами та європейськими стандартами щодо захисту національних меншин.

5. Створення реєстру найвизначніших українських культурних цінностей, що перебувають за кордоном, та сприяння їх повернення на Батьківщину.

Доходимо висновку, що основні пріоритети політики міжкультурного співробітництва національних держав на національному, регіональному і глобальному рівнях, зумовлені потребою державотворення та забезпечення національних інтересів у сфері міжкультурного співробітництва, формування громадської думки щодо власної держави, її міжнародної репутації, внутрішньої і зовнішньої політики, культурної самобутності та ідентичності. Водночас національна культурна ідентичність має на меті не відтінювати

спільну культурну спадщину європейських народів. Формування спільної культурної спадщини є частиною процесу розбудови дедалі тіснішого союзу між народами Європи. Такий історичний вимір насамперед може сприяти поліпшенню взаєморозуміння культур європейських народів. З огляду на це, ефективна європейська культурна політика, яка все ще формується, може поглибити не тільки загальноєвропейську, але й різні національні культурні ідентичності.

Список використаних джерел

1. *Гриценко О.А., Гончаренко Н.К., Мягка Є.А.* Державна політика щодо культурного різноманіття та етнічних меншин: порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних підходів. – Режим доступу: www.culturalstudies.in.ua/zv_2005.php.
2. *Кучмії О.П.* Автореф. дис... к.політ.н.: 23.00.03/ Київський Національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 25 с.
3. *Семененко И.* Интеграция инокультурных сообществ в развитых странах // *Мировая экономика и международные отношения.* – 2006. – № 10. – С. 58 – 68.
4. *Смирнов О.* Проблема образования в мультикультурных сообществах. – Режим доступу: www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/articles/strategies_20060217/smimov_russian.pdf.
5. *British terminological dictionary for cultural researches.* – Режим доступу: www.british-library.uk/collections/patents/biblio.html
6. *Cultural Diversity.* – Режим доступу: www.UNESCO.
7. *José Manuel BARROSO.* La dimension culturelle est une composante essentielle de la construction européenne et une condition de sa réussite. – Режим доступу: www.europa.eu.
8. *The Canadian Multiculturalism Act.* – Режим доступу: www.pch.gc.ca/progs/multi/policy.

Lyebedyeva Y.V. Integration perspectives of Ukraine to the European Union in accordance with the multiculturalism policy.

The article is considered the issues of the development of intercultural authorities and supporting of intercultural dialog as foundation of increasing cultural diversity in the European Union. The place and the role of Ukraine in the international cultural co-operation are defined. The multiculturalism policy is analyzed as political ideology and social practice, which organizes and supports common cultural space and social communication for state.

Key words: integration, intercultural dialog, multiculturalism policy, the European Union.

Лебедева Я.В. Перспективы интеграции Украины в Европейский Союз в контексте политики мультикультурализма.

Рассмотрены вопросы развития межкультурных полномочий и поддержки межкультурного диалога как основы возрастающего культурного многообразия Европейского Союза. Определены место и роль Украины в межкультурном сотрудничестве; проанализирована политика мультикультурализма как политической идеологии и социальной практики, которая организует и поддерживает общее для государства пространство политических и социальных коммуникаций.

Ключевые слова: интеграция, межкультурный диалог, политика мультикультурализма, Европейский Союз.